

Гуцалюк І. О. Особливості діяльності Державної варти в Західній Волині / І. О. Гуцалюк // Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (Луцьк, 12–13 трав. 2010 р.) : у 2 т. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 19–21.

І. О. Гуцалюк – аспірантка кафедри новітньої історії України ВНУ ім. Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент О. Н. Гаврилюк

Особливості діяльності Державної Варти у Західній Волині

У правоохоронній системі Української Держави гетьмана П. Скоропадського ключове місце займала Державна Варта (ДВ). Її початок поклала „Тимчасова постанова про зміну чинних законів про міліцію та утворення Державної Варти” Ради Міністрів від 18 травня 1918 р. Управління цією структурою здійснювалося через Департамент Державної Варти при Міністерстві внутрішніх справ [9, 13]. Уряд першочергово визначив ДВ як адміністративний орган, що мав забезпечувати охорону правопорядку [6, 348]. Водночас їй довірялося додаткове завдання – відновити адміністративний апарат на місцях [13, арк. 23]. Для дієвого виконання покладених на неї обов’язків Варта була розділена на спеціальні підрозділи: загальний (повітовий та міський), карно-розшуковий, інформаційний та залізничний [7, 129].

Для наведення у Західній Волині – регіоні із напруженою криміногенною ситуацією та хиткою адміністрацією – порядку Варта підпорядковувалася (як у всіх регіонах гетьманської держави) губернському та повітовим старостам [9, 13] (*див. табл.*). Для налагодження оперативної діяльності ДВ повіти Західної Волині були поділені на повітовий та міський відділи. У повіті Варту очолював повітовий начальник. Ця адміністративна одиниця складалася з районних ділянок (до 40 тис. мешканців), що поділялися на дрібніші – волосні. Перші були під проводом начальника Державної Варти району, другі – голови волосної Державної Варти [9, 15]. У повітах Західної Волині діяли також кінні загони Варти (т. зв. „сільська” Варта. – *І. Г.*) [5, 97].

У містах краю із населенням понад 30 тис. осіб – ними були Луцьк й Рівне –

існувало інше підпорядкування. Міський відділ Державної Варти очолював начальник: ними були відповідно П. Блінов та М. Антонов. У містах Західної Волині Варта була тільки пішою [5, 97–98].

Таким чином, загальний відділ ДВ виконував функції охорони правопорядку у повітах й містах краю. Утримання цих підрозділів Варти відбувалося за державні та місцеві бюджетні кошти. Однак несвоєчасна виплата утримання з боку муніципалітетів зумовила масове звільнення не лише рядового, а й командного складу Варти [2, 345].

Для захисту державної безпеки у регіоні утворювалися також спеціальні карно-розшукові й інформаційні відділи ДВ. Діяльність цих відділів збігалася з районами загальної Варти. В цілому по губернії службовці карно-розшукових груп склали близько 600 осіб. У своїй діяльності вони послуговувалися обіжником директора Департаменту Державної Варти, який містив текст законопроекту „Про створення карно-розшукових частин Державної Варти”. Контингент у ці частини призначав особисто Волинський губернський староста Д. Андро [5, 100–101]. Інформаційний відділ Варти виконував завдання попередження й припинення злочинів проти державного ладу та безпеки. У Волинській губернії їх штат налічував 40 осіб [14, арк. 19зв]. Така незначна кількість цих службовців пояснювалася прогетьманськими настроями серед населення Волині у порівнянні із іншими губерніями Української Держави [15, арк. 3]. На відміну від загальних підрозділів ДВ, Рада Міністрів Української Держави не пошкодувала асигнувати 1 млн. крб. на діяльність цих відділів у Волинській губернії [7, 128–129].

Окремим підрозділом Варти був залізничний. Волинський край пронизували важливі залізничні сітки. Тільки у Західній Волині було декілька напрямків: Луцьк–Рівне–Козятин–Бердичів; Маневичі–Коростень; Сарни–Коростень та ін. [11, 163; 168]. Усі вони входили до Київського залізничного району ДВ [6, 348]. Головними завданнями вартовиків відділу були: ліквідація більшовицького силового впливу на залізниці; допомога справам гетьманського військового відомства на цих та інших шляхах сполучення; підтримка місцевої

адміністрації при вирішенні різноманітних справ [12, арк. 58–59]. Цей підрозділ проявив себе на повну силу під час придушення страйку залізничників, що розпочався на Волині влітку 1918 р. [4].

Отже, практична діяльність Державної Варти у Західній Волині засвідчує системне функціонування цієї правоохоронної інституції Української Держави. Усі її відділи працювали на теренах краю злагоджено, у постійному взаємозв'язку, надаючи один одному повну допомогу.

Проте у регіоні Варта у своїй діяльності наштовхувалася на ряд труднощів. Однією із них була кадрова [10, 105–108]. Правоохоронному органу не вистачало професійного національного складу. У Західній Волині вона комплектувалася не стільки з колишніх українських жандармів, як із російських офіцерів. Як бачимо, при доборі штату Варти допускалася різна національна приналежність. Щоправда, євреям здебільшого відмовляли у працевлаштуванні. Вони розглядалися керівництвом ДВ як потенційні посібники більшовиків [3, арк. 31].

Присутність німецької військової адміністрації також перешкоджала ефективній діяльності Варти. У розпорядженні німців знаходилися значна частина військового майна, що було необхідне для забезпечення не тільки військових, а й кадрового складу Варти [1, 159].

На осінь 1918 р. у Західній Волині розпочалося швидке зростання чисельності союзницьких (німецьких та австро-угорських), опозиційних (Український Національний Союз) та більшовицьких військових сил. Для допомоги ДВ у справі підтримання громадського спокою та порядку у містах створювалися добровольчі народні дружини. Усі вони перебували на муніципальному утриманні [1, 161–162]. Зважаючи на скрутне становище міських управ Західної Волині, добровольчі дружини, як і загальні відділи ДВ, були позбавлені потрібних коштів для належного утримання. Тому під час антигетьманського перевороту ці правоохоронні органи краю не могли стати на захист державного ладу. У листопаді 1918 р. єдиною силою, що підтримала гетьмана П. Скоропадського, у губернії був Волинський військовий відділ добровольців [8, 102].

Отже, Державна Варта у Західній Волині була чітко організована. У регіоні вона утворювалася паралельно із формуванням гетьманської адміністрації. Однак Варта у своїй діяльності виявилася недостатньо підготовленою – її фінансове утримання бажало кращого. Несвоєчасні платежі були причиною несумлінного виконання вартовиками своїх обов'язків. Тим самим на осінь 1918 р. Державна Варта остаточно втратила свій авторитет у волинян.

Таблиця 1.

Очільники Державної Варти у Західній Волині [5, с. 98, 246-247]

№ п/п	Повіти Західної Волині	Повітові старости	Повітові начальники Державної Варти
1.	Володимир-Волинський	В. Пушин	А. Останькович
2.	Дубенський	Д. Прибильський	В. Ленци
3.	Ковельський	О. Нікітін	І. Івашин
4.	Кременецький	М. Шмідт	Й. Ковалевський
5.	Луцький	Ф. Шлеммер	М. Хурамович
6.	Острозький	К. Курзеньків	М. Павлічук
7.	Рівненський	Й. Максимович	М. Антонов

Джерела та література

1. Гуцалюк І. О. Формування та діяльність органів спеціального призначення Української Держави на території Західної Волині / І. О. Гуцалюк // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Іст. науки. – Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Вип. 13. – С. 157–163.
2. Гуцалюк І. Охоронні підрозділи м. Луцька доби Гетьманату / І. Гуцалюк // Минуле та сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю : наук. зб. : вип. 30. : матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзнав. конф.; 24–25 берез. 2009 р. – Луцьк : [б. в.], 2009. – С. 344–347.
3. Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. 3 : Луцька міська управа, м. Луцьк Волинської губернії. – Оп. 1. – Спр. 1714 : Постановлення Луцької городской думи (6 янв. 1918–28 декаб. 1918 г.). – 103 арк.
4. Заходи гетьманської адміністрації П. Скоропадського щодо відродження промисловості Волині [електронний ресурс] – Режим доступу // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/istoriya/2008_14.pdf.
5. Козинець І. Ю. Державотворчі процеси на Волині в добу Гетьманату П. Скоропадського : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Козинець Ірина Юріївна – К., 2009. – 248 с.
6. Лупандін О. І. Державна Варта Української Держави 1918 р. / О. І. Лупандін // Енциклопедія історії України : В 5 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 2 : Г–Д. – 2004. – С. 348.
7. Мироненко О. Державна варта // Українське державотворення: не витребуваний потенціал : словник – довідник / О. Мироненко / за ред. О. М. Мироненка. – К., Либідь, 1997. – 560 с.
8. Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії) / Ін-т історії НАН України / Володимир Сідак – К. : Видавничий дім „Альтернативи”, 1998. – 320 с.
9. Тимошук О. В. Державна варта Української Держави (історико-юридичний аналіз) / Олександр Тимошук – К. : Ін-т держави і права ім. В. С. Корецького НАН України, 1998. – 70 с.
10. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень–грудень 1918 р.) / Олександр Тимошук : монографія. – Харків : вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 462 с.
11. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у 2 т. Т. 2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / ред. кол.: В. А. Смолій, О. Д. Бойко, Ю. М. Гамрецький та ін.; Ін-т історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 1997. – 424 с.
12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), Ф. 1216 : Міністерство внутрішніх справ. – Оп. 1. – Спр. 16. : Проект положення про українську Державну Варту, огляд діяльності освідомчого відділу та земельних комісій (28 травня – 30 грудня 1918 р.). – 22 арк.
13. ЦДАВО України, Ф. 1216 : Міністерство внутрішніх справ. – Оп. 1. – Спр. 58 : Обіжники про організацію роботи інформаційного відділу залізничної Державної Варти, положення про інформаційний відділ при губернських старостах і градоначальниках (3 липня–1 грудня 1918 р.). – 125 арк.
14. ЦДАВО України, Ф. 1216 : Міністерство внутрішніх справ. – Оп. 2. – Спр. 1. : Доповіді Державної Варти про внутрішнє становище в Україні (21 липня–13 листопада 1918 р.). – 52 арк.

15. ЦДАВО України, Ф. 1216 : Міністерство внутрішніх справ. – Оп. 2. – Спр. 2. : Відомості про настрої населення України, що дійшли до інформаційного відділу Департаменту Державної Варти (23–11 грудня 1918 р.). – 132 арк.